

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ અપ્લિકેશન નં. ૮૫૬/૨૦૧૩

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એન.વી. અંજારિયા

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	હા
૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	ના

=====

જ્યોતીન્દ્ર મોતીભાઈ ઠક્કર....અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૧....સામાવાળા(ઓ)

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ વતી શ્રી હૃદય બુચ, એડવોકેટ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ વતી શ્રી બી.ટી. ગઢવી, એડવોકેટ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ વતી શ્રી એસ.આર. શર્મા, એડવોકેટ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ માટે ડી.એસ. દ્વારા નોટિસ બજવાયેલ છે

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ વતી શ્રી એલ.બી. ડાભી, એ.પી.પી.

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એન.વી. અંજારિયા

તારીખ : ૨૮/૦૪/૨૦૧૭

સીએવી ચુકાદો

૧. રૂલ. પ્રથમ સામાવાળા-ગુજરાત રાજ્ય વતી વિદ્વાન અધિક પબ્લિક પ્રોસીક્યુટર શ્રી એલ.બી. ડાભી રૂલની બજવણી માફ રાખે છે અને બીજા સામાવાળા વતી વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી એસ.આર. શર્મા રૂલ માફ રાખે છે.

૨. ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩ ની કલમ ૪૮૨ હેઠળ દાખલ કરાયેલ આ પિટિશનમાં જે અરજ કરવામાં આવી છે તે વિદ્વાન અધિક મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ, પાલનપુર સમક્ષના ક્રિમિનલ કેસ નં. ૫૩૨૭/૨૦૧૨ ને અને વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા જારી કરાયેલ તારીખ ૧૨મી ઓક્ટોબર, ૨૦૧૨ ના આનુષંગિક પ્રોસેસને રદબાતલ કરવા માટેની છે. તે નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ, ૧૮૮૨ ની કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરાયેલ ફરિયાદના અનુસંધાનમાં ચાલી રહેલી કાર્યવાહી છે.

૨.૧ શું પત્ની, ચેકના આદેશીની પત્ની તરીકેના તેના દરજ્જાના આધારે “યથાક્રમે ધારક” કહી શકાય; શું તે નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ, ૧૮૮૨ ની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદ નોંધાવવા માટે સક્ષમ ફરિયાદી બની શકે છે; કોને “યથાક્રમે ધારક” કહી શકાય - તે વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થતા પ્રશ્નો છે.

૩. હકીકતો ટૂંકી છે. હાલના અરજદાર અને સ્વર્ગસ્થ રાજેશકુમાર મોતીભાઈ ઠક્કર ભાઈઓ છે. સદર રાજેશકુમાર હાલના સામાવાળા નં. ૨ ના પતિ થતા હતા. બંને ભાઈઓએ રેલકોન ઇન્ફ્રા પ્રોજેક્ટ માટે કામ કરવાનો કોન્ટ્રાક્ટ લીધો હતો. સદર હેતુ માટે, ઇન્ડિયન બેંક, પાલનપુર શાખામાં અરજદાર-જ્યોતીન્દ્ર ઠક્કર તેમજ તેમના ભાઈ રાજેશકુમાર ઠક્કરના નામે એક સંયુક્ત બેંક ખાતું ખોલાવવામાં

આવ્યું હતું. એવો કેસ છે કે બંને ભાઈઓ વચ્ચે એવી સમજૂતી થઈ હતી કે સદર કંપની રેલકોન માટે મજૂરી કામ અરજદારના નામે કરવામાં આવશે, કારણ કે રાજેશકુમાર સદર રેલકોનના કર્મચારી હતા. વધુમાં એવો કેસ છે કે મજૂરી કામમાંથી થતી કમાણી સંયુક્ત બેંક ખાતામાં જમા કરાવવાની હતી.

૩.૧ અરજદારે ડિસેમ્બર, ૨૦૧૧ ના મહિનામાં ભાઈના નામે તારીખ ૧૪મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૨ નો પોસ્ટ ડેટેડ ચેક આપ્યો હતો. અરજદારના ભાઈ રાજેશકુમારનું તારીખ ૧૮મી માર્ચ, ૨૦૧૨ ના રોજ અવસાન થયું હતું. રાજેશકુમારના પત્ની એવા સામાવાળા નં. ૨ એ તારીખ ૧૪મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૨ નો ઉપરોક્ત ચેક જમા કરાવ્યો હતો, જે સદર મૃતક રાજેશકુમારના નામે હતો. ચેક જમા કરાવવાનું કામ રાજેશકુમારના અવસાનની તારીખના બે મહિના પછી અને ચેકની વૈધાનિક માન્યતા અવધિ પૂર્ણ થતાં પહેલાં કરવામાં આવ્યું હતું. બેંકે તારીખ ૧૧મી મે, ૨૦૧૨ ના રોજ જાણ કરી હતી કે ભંડોળની અપૂરતતાના કારણે સદર ચેક નકારાયો હતો. સદર જાણ રાજેશકુમારના નામે કરવામાં આવી હતી કારણ કે બેંકને રાજેશકુમારના અવસાન વિશે જાણ કરવામાં આવી ન હતી.

૩.૨ સામાવાળા નં. ૨ એ તેમના એડવોકેટ મારફતે તારીખ ૦૮મી જૂન, ૨૦૧૨ ની નોટિસ પાઠવ્યા બાદ અને અરજદાર તરફથી તારીખ ૨૩મી જૂન, ૨૦૧૨ નો જવાબ મેળવ્યા બાદ, એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરી હતી; જે વિદ્વાન અધિક મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ, પાલનપુર સમક્ષ ક્રિમિનલ કેસ નં. ૫૩૨૭/૨૦૧૨ તરીકે નોંધાઈ હતી, વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે સીઆર.પી.સી., ૧૯૭૩

ની કલમ ૨૦૪ હેઠળ પ્રોસેસ તેમજ એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ સમન્સ જારી કર્યા હતા. એવું જણાય છે કે અરજદારે વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ સમન્સ પાછા ખેંચવાની અરજ કરતી એક અપિલકેશન દાખલ કરી હતી, જેને એ આધાર પર ફગાવી દેવામાં આવી હતી કે સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૪ હેઠળ એકવાર પ્રોસેસ જારી થઈ ગયા પછી, પ્રોસેસ પાછો ખેંચવા માટે કોઈ જોગવાઈ નથી. આનાથી પ્રેરાઈને અરજદારે ક્રિમિનલ કેસ રદબાતલ કરવા માટે સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૪૮૨ નો આશરો લીધો હતો.

૩.૩ ફરિયાદી સદર રાજેશકુમારના પત્ની હતા. તેઓ તેમના પતિના અવસાન પછી તારીખ ૧૪મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૨ નો ચેક ધરાવતા હતા. અવસાન થયા બાદ, સામાવાળા નં. ૨ એ બેંક ખાતામાં ચેક જમા કરાવ્યો હતો જે નકારાયો હતો અને સમગ્ર હકીકતો સંક્ષિપ્તમાં મૂકીએ તો પત્ની એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદી બન્યા હતા.

૩.૪ મુખ્ય કેન્દ્રવર્તી મુદ્દો એ છે કે શું પત્ની કાયદા મુજબ એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદી બની શકે અને શું તેમના દ્વારા કરાયેલ ફરિયાદ ટકી શકે તેવી હતી; શું સામાવાળા નં. ૨ ને સદર અધિનિયમની કલમ ૯ ના અર્થમાં કાયદાની નજરમાં “યથાક્રમે ધારક” તરીકે ઓળખાવી શકાય.

૪. અરજદાર પતી વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી હૃદય બુચે સદર અધિનિયમની કલમ ૯ માં સમાવિષ્ટ “યથાક્રમે ધારક” ની વિભાવના સાથે વાંચતા એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ ની જોગવાઈનો સંદર્ભ આપીને રજૂઆત કરી હતી કે, સામાવાળા નં.

૨ ન તો આદેશી હતા, કે ન તો યથાક્રમે ધારક હતા. તેથી, તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે સામાવાળા નં. ૨ પાસે સદર અધિનિયમ હેઠળ ફરિયાદી બનવા માટે કાયદામાં કોઈ અધિકારક્ષેત્ર/હક નહોતો. તેમણે આ અદાલતના રમેશ મણિભાઈ પટેલ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય [૨૦૧૨(૨) જી.એલ.આર. ૧૨૫૭] ના કેસના નિર્ણયનો આધાર લીધો હતો. તે કેસમાં, ચેક નકારાવા બદલ ફરિયાદ દાખલ કરવા માટેના *locus standi* પર બોલતા, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે ખાતાના તમામ સંયુક્ત ધારકો ચેક નકારાવા અંગે ફરિયાદ દાખલ કરી શકતા નથી કારણ કે સંયુક્ત ધારકોને “આદેશી” અથવા “યથાક્રમે ધારક” કહી શકાય નહીં.

૪.૧ રમેશ એમ. પટેલ (ઉપર મુજબ) ના સદર નિર્ણયના ફકરા ૬.૫ પર આધાર રાખીને એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ચેકના ધારકના અવસાન પર તેનો વારસદાર અથવા કાયદેસરનો પ્રતિનિધિ કોઈ ઉત્તરાધિકાર પ્રમાણપત્ર અથવા પ્રોબેટ મેળવ્યા વિના ફરિયાદ દાખલ કરી શકે કે કેમ તે અંગે અદાલતે કશું વ્યક્ત કર્યું ન હતું, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

“હવે, જ્યાં સુધી મૂળ ફરિયાદી વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન એડવોકેટ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલ ચંપાલાલ ગજાનંદ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં મધ્યપ્રદેશ હાઈકોર્ટના નિર્ણયનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી તે પણ વર્તમાન કેસની હકીકતોને લાગુ પડશે નહીં. મધ્યપ્રદેશ હાઈકોર્ટ સમક્ષના કેસમાં, ઉપસ્થિત થયેલ વિવાદ એ હતો કે જો નામિત ધારકનું અવસાન થાય, તો શું તેના વારસદારો પ્રોમિસરી નોટ દ્વારા સાબિત થયેલ લોનની વસૂલાત

માટે દાવો માંડવા હકદાર બને છે. તે એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરવા સંબંધિત કેસ નહોતો. વર્તમાન કેસમાં ઉપર જણાવ્યા મુજબ, મૂળ ફરિયાદીએ ચેકના ધારકના વારસદાર તરીકે એટલે કે મૃતક જયકૃષ્ણ પ્રભુદાસ ઠક્કરના વારસદાર તરીકે વાદગ્રસ્ત ફરિયાદ દાખલ કરી નથી. કોઝ ટાઈટલ મુજબ પણ, તેમણે તેમના પતિ સાથે બેંક ખાતાના સંયુક્ત ધારક હોવાના કારણે ચેકના યથાક્રમે ધારક તરીકે પોતાની વ્યક્તિગત ક્ષમતામાં વાદગ્રસ્ત ફરિયાદ દાખલ કરી છે. તેથી, ચેકના ધારકના અવસાન પર, તેનો વારસદાર અને/અથવા કાયદેસરનો પ્રતિનિધિ કોઈ ઉત્તરાધિકાર પ્રમાણપત્ર અને/અથવા પ્રોબેટ મેળવ્યા વિના એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળના ગુના માટે ફરિયાદ દાખલ કરી શકે કે નહીં તે અંગે આ અદાલત કશું વ્યક્ત કરતી નથી અને સદર પ્રશ્ન ખુલ્લો રાખવામાં આવે છે.”

(ફરો ૬.૫)

૪.૨ માત્ર યથાક્રમે ધારક જ ફરિયાદ દાખલ કરી શકે છે તેના પર ભાર મૂકતા, અરજદાર વતી વિદ્વાન એડવોકેટે ત્યારબાદ આ અદાલતના **રતિલાલ એચ. પટેલ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય [૨૦૧૬(૩) જી.એલ.એચ. ૧૬૪]** ના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો હતો. આ અદાલતના વધુ એક નિર્ણય **દીપેન્દ્ર જી. ચોકસી વિરુદ્ધ કૈલાશ [૧૯૯૫(૧) જી.એલ.આર. ૪૨૪]** નો સંદર્ભ આપીને, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૪૨(એ) મુજબ, જો ફરિયાદ ચેકના

“આદેશી” અથવા “યથાક્રમે ધારક” હોય તેવી વ્યક્તિ દ્વારા લેખિતમાં દાખલ કરવામાં આવી હોય તો જ અદાલત તેની સંજ્ઞાન લઈ શકે છે. એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૪૨ ના ખંડ (એ) નું અર્થઘટન કરતાં, જ્યાં ફરિયાદ ચેકના આદેશી અથવા યથાક્રમે ધારક વિશે સંપૂર્ણપણે મૌન હતી, ત્યાં અદાલતે પ્રોસેસ રદબાતલ કર્યો હતો. અરજદાર વતી વિદ્વાન એડવોકેટની રજૂઆતનો મુખ્ય સૂર એ હતો કે જ્યાં સુધી વ્યક્તિ યથાક્રમે ધારક ન હોય ત્યાં સુધી તેની પાસે ફરિયાદ દાખલ કરવા માટે કોઈ *locus standi* નથી.

૪.૩ તારીખ ૧૩મી ડિસેમ્બર, ૨૦૧૦ ના રોજ નિર્ણિત ક્રિ.આર.સી. નં. ૧૨૪૫/૨૦૦૭ વાળા પલાનીઅપ્પા મિલ્સ તેના ભાગીદાર પી. નટરાજન મારફતે વિરુદ્ધ એ. વૈથિયાલિંગમ ના કેસમાં મદ્રાસ હાઈકોર્ટના નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો, જેમાં તે કેસના અરજદારો દ્વારા “એમઆરએમ” ની તરફેણમાં ચેક જારી કરવામાં આવ્યા હતા, જેમણે સામાવાળા-ફરિયાદી પાસેથી અવેજ મેળવ્યા પછી ચેક વટાવ્યો હતો. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ફરિયાદીને યથાક્રમે ધારક ગણવા માટે ચેકની પાછળની બાજુએ “એમઆરએમ” દ્વારા કોઈ શેરો જોવા મળ્યો નહોતો અને ત્યાં માત્ર “એમઆરએમ” ની સહી હતી, જે વિધિવત શેરો ગણાશે નહીં. અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે ફરિયાદી પોતે યથાક્રમે ધારક હોવાનું સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા.

૪.૩.૧ ફકરા ૬ અને ૭ માં સ્પષ્ટ કરાયેલ કાનૂની સિદ્ધાંત નીચે મુજબ પુનઃ રજૂ કરી શકાય છે:

“અરજદારો વતી વિદ્વાન વકીલે નીચેના ચુકાદાઓ ટાંક્યા છે, જેમ કે (૧) અશોક કુમાર વિરુદ્ધ કે. ગુણશેખરન માં ૨૦૦૫ (૧) ડીસીઆર ૩૨૩ (૨) મુકેશ ચંદ્ર ગુપ્તા વિરુદ્ધ અનુ કુમાર જૈન માં ૨૦૦૬ (૨) ટીએનએલઆર ૬૯૩ (મદ્રાસ), જેમાં સંકળાયેલા મુદ્દાની સીધી વિચારણા કરવામાં આવી છે. ઉપર ટાંકેલા કેસોમાં, પોતાની જાતને યથાક્રમે ધારક ગણાવતી વ્યક્તિ દ્વારા ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી છે જ્યારે ચેકમાં જોવા મળેલ શેરો કોરો શેરો હતો અને મૂળ નાણાં ધીરનારની ફરિયાદી પક્ષે સાક્ષી તરીકે તપાસ કરવામાં આવી નહોતી અને આવા સંજોગોમાં, અમારી હાઈકોર્ટનો એવો મત છે કે "યથાક્રમે ધારક એટલે એવી કોઈપણ વ્યક્તિ કે જે અવેજ માટે પ્રોમિસરી નોટની કબજેદાર બની હોય" અને જ્યારે ચેક આપવા માટેનો અવેજ સંતોષકારક રીતે સાબિત ન થાય, ત્યારે અન્ય વ્યક્તિ ચેકની યથાક્રમે ધારક છે તેવું અનુમાન ફરિયાદીની તરફેણમાં કરી શકાય નહીં. ૨૦૦૫(૧) બેંકમેન જપર માં અહેવાલ થયેલ એમ. એથિરાજુલુ વિરુદ્ધ રંગમ આદિનારાયણ અને અન્ય ના ચુકાદામાં આંધ્રપ્રદેશ હાઈકોર્ટ દ્વારા પણ આવો જ મત વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે. આંધ્રપ્રદેશ હાઈકોર્ટે યુ. પોન્નપ્પા મૂથન સન્સ વિરુદ્ધ કેથોલિક સીરિયન બેંક લિમિટેડ માં (૧૯૯૧) ૧ એસસી ૧૧૩ માં અહેવાલ થયેલ ચુકાદામાં આપણી સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત કાયદાના આધારે સમાન મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે "વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ કરે છે કે 'યથાક્રમે ધારક' બનવા માટે વ્યક્તિ અવેજ માટેની ધારક હોવી જોઈએ અને દસ્તાવેજ તેની મુદત વીતી જાય તે પહેલાં

તેને તબદીલ કરવામાં આવ્યો હોવો જોઈએ અને તે શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકનો તબદીલી મેળવનાર હોવો જોઈએ અને બીજી મહત્વની શરત એ છે કે તબદીલી મેળવનાર એટલે કે જે વ્યક્તિ અવેજ માટે ચેકની કબજેદાર બની છે તેની પાસે એવું માનવા માટે કોઈ કારણ ન હોવું જોઈએ કે તબદીલ કરનારના હકમાં કોઈ ખામી હતી".

(ફકરો ૬)

૪.૩.૨ એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે,

“વર્તમાન કેસમાં પણ, દસ્તાવેજમાં કોઈ શેરો જોવા મળતો નથી અને પાછળની બાજુએ જેમની સહી જોવા મળે છે તે સદર મુરુગેસનને સમન્સ પાઠવીને અવેજ ચૂકવવામાં આવ્યો હોવાનું પણ ફરિયાદી દ્વારા યોગ્ય રીતે સાબિત કરવામાં આવ્યું નથી. જો એમ હોય, તો આંધ્રપ્રદેશ હાઈકોર્ટ દ્વારા અનુસરવામાં આવેલ માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત કાનૂની સિદ્ધાંત વર્તમાન કેસની હકીકતોને સ્પષ્ટપણે લાગુ પડે છે અને તે જ કાનૂની સિદ્ધાંત લાગુ કરીને, આ અદાલત એવું ઠરાવવા પ્રેરાય છે કે ફરિયાદી પોતે યથાક્રમે ધારક હોવાનું સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે અને તેથી, ફરિયાદો ચાલુ રાખવા માટે તેમની પાસે કોઈ *locus standi* નથી. માત્ર આ આધાર પર જ, નીચેની અદાલતોના ચુકાદાઓ અનિવાર્યપણે બાજુ પર રાખવાને પાત્ર છે.”

(ફકરો ૭)

૪.૪ ઉપરોક્ત રજૂઆતોની સામે, સામાવાળા નં. ૨ વતી વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી એસ.આર. શર્માએ સદર અધિનિયમની કલમ ૯ પર આધાર રાખ્યો હતો જે યથાક્રમે ધારકની વિભાવના વિશે જણાવે છે અને રજૂઆત કરી હતી કે સામાવાળા નં. ૨ પ્રશ્નવાળા ચેકના કબજેદાર બન્યા હતા જેનાથી તેમણે યથાક્રમે ધારક તરીકેની ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરી હતી, વિશેષ કરીને જ્યારે તેઓ આદેશીના પત્ની હતા અને આદેશી વતી યોગ્ય રીતે દાવો કરી શકતા હતા. સદર અધિનિયમની કલમ ૩૦ પર આધાર રાખીને એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ચેક લખનાર સ્વીકારનાર/ચૂકવનાર દ્વારા ચેક નકારાય તેવા સંજોગોમાં ધારકને વળતર આપવા બંધાયેલ છે. સામાવાળા નં. ૨ વતી વિદ્વાન એડવોકેટે ત્યારબાદ એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૧૮ ના પેટા-ખંડ (જી) પર આધાર રાખ્યો હતો જે જોગવાઈ કરે છે કે અન્યથા સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી, અન્ય બાબતોની સાથે એવું અનુમાન રહેશે કે નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટનો ધારક એ યથાક્રમે ધારક છે.

૪.૪ સામાવાળા નં. ૨ વતી વિદ્વાન એડવોકેટે સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉત્તર પ્રદેશ ઓન્નાપ્પા મૂથન સન્સ, પાલઘાટ વિરુદ્ધ કેથોલિક સીરિયન બેંક લિમિટેડ [(૧૯૯૧) ૧ એસસીસી ૧૧૩] ના નિર્ણય પર અને ખાસ કરીને તેના ફકરા ૧૭, ૧૮ અને ૧૯ માંના અવલોકનો પર આધાર રાખ્યો હતો. તે કેસમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે શુદ્ધબુદ્ધિ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળતા અથવા ધારકની બેદરકારીનો અભાવ યથાક્રમે ધારક તરીકેના તેના દાવાને નકારશે નહીં. અદાલતે કલમ ૧૧૮(જી) ના સંદર્ભમાં ઠરાવ્યું હતું કે વાદીએ તેના પર રહેલો જરૂરી બોજો

યોગ્ય હદ સુધી અદા કર્યો હતો અને સાબિત કર્યું હતું કે તે માન્ય અવેજ માટે યથાક્રમે ધારક હતો. તેથી એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે તે પ્રતિવાદી સામે આવી ક્ષમતામાં યોગ્ય રીતે દાવો ચાલુ રાખી શકે છે.

૪.૫ સામાવાળા નં. ૨ વતી વિદ્વાન એડવોકેટે ત્યારબાદ કર્ણાટક હાઈકોર્ટના શ્રીમતી ભાગવા વિરુદ્ધ શ્રી કાદસિદ્ધેશ્વરા ટ્રેડિંગ [આઈ.એલ.આર. ૨૦૦૪ કર્ણાટક ૩૬૭] ના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં કર્ણાટક હાઈકોર્ટે એવો મત સ્વીકાર્યો હતો કે આદેશીના અવસાન પર, તેના કાયદેસરના વારસદારો તમામ વ્યવહારિક હેતુઓ માટે આદેશીની જગ્યા લેશે અને આવી વ્યક્તિ કાનૂની ઔપચારિકતાઓ પૂર્ણ કર્યા પછી ફરિયાદ પણ દાખલ કરી શકે છે અને ચલાવી શકે છે. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જો આરોપી તે અંગે વિવાદ ઉઠાવે, તો ફરિયાદી મૃતક આદેશીના કાયદેસરના પ્રતિનિધિ છે તે સાબિત કરવાની જવાબદારી ફરિયાદી પર રહેશે. તે કેસમાં, આદેશીનું અવસાન થયું હતું અને આદેશીના પત્નીએ કાયદેસરના વારસદાર તરીકે પ્રશ્નવાળો ચેક રજૂ કર્યો હતો અને ચેક નકારાતાં, કાનૂની નોટિસ જારી કર્યા પછી, એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી. હાલના સામાવાળા નં. ૨ વતી વિદ્વાન એડવોકેટે રજૂઆત કરી હતી કે તે હકીકતો વર્તમાન કેસ જેવી જ હતી.

૫. વિવાદના વ્યાપને ધ્યાનમાં લીધા પછી, સંબંધિત જોગવાઈઓ અને તેના ભાવાર્થની નોંધ લીધા પછી, કલમ ૧૩૮ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૧૩૮. ખાતાઓમાં ભંડોળની અપૂરતતા વર્ગેના કારણે ચેક નકારાવો જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કોઈપણ દેવું અથવા અન્ય જવાબદારીની સંપૂર્ણ કે આંશિક પતાવટ માટે તે ખાતામાંથી અન્ય વ્યક્તિને નાણાંની કોઈપણ રકમની ચુકવણી કરવા માટે બેંકર પાસે તેના દ્વારા નિભાવવામાં આવતા ખાતા પર લખવામાં આવેલ કોઈપણ ચેક, બેંક દ્વારા કાં તો તે ખાતામાં જમા રહેલી નાણાંની રકમ ચેક સ્વીકારવા માટે અપૂરતી હોવાના કારણે અથવા તે ખાતામાંથી ચૂકવવા માટે તે બેંક સાથે કરવામાં આવેલ કરાર દ્વારા નક્કી કરેલ રકમ કરતાં વધુ હોવાના કારણે વણચૂકવાયેલ પરત કરવામાં આવે, ત્યારે આવી વ્યક્તિએ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવામાં આવશે અને સદર અધિનિયમની અન્ય કોઈપણ જોગવાઈઓને બાધ આવ્યા વિના, એક વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય તેવી મુદતની કેદની સજા, અથવા ચેકની રકમ કરતાં બમણી રકમ સુધી લંબાવી શકાય તેટલા દંડની, અથવા બંને સજાને પાત્ર થશે:

પરંતુ શરત એ છે કે આ કલમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ ત્યાં સુધી લાગુ થશે

નહીં જ્યાં સુધી-

(એ) ચેક જે તારીખે લખવામાં આવ્યો હોય તે તારીખથી છ મહિનાના સમયગાળામાં અથવા તેની માન્યતા અવધિની અંદર, બેમાંથી જે વહેલું હોય તે સમયગાળામાં બેંક સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો ન હોય.

(બી) ચેકના આદેશી અથવા યથાક્રમે ધારક, જેવી સ્થિતિ હોય તે મુજબ, ચેક વણચૂકવાયેલ પરત થયા અંગે બેંક તરફથી માહિતી મળ્યાના પંદર

દિવસની અંદર ચેક લખનારને લેખિતમાં નોટિસ આપીને સદર નાણાંની રકમ ચૂકવવાની માંગણી ન કરે, અને (સી) આવા ચેક લખનાર સદર નોટિસ મળ્યાના પંદર દિવસની અંદર આદેશીને અથવા, જેવી સ્થિતિ હોય તે મુજબ, ચેકના ચથાક્રમે ધારકને સદર નાણાંની રકમની ચુકવણી કરવામાં નિષ્ફળ જાય.”

પ.૧ કલમ ૧૪૨ ગુનાઓની સંજ્ઞાન લેવા બાબત છે. તે જોગવાઈ કરે છે કે ચેકના આદેશી, અથવા જેવી સ્થિતિ હોય તે મુજબ, ચથાક્રમે ધારક દ્વારા લેખિતમાં કરવામાં આવેલી ફરિયાદ સિવાય કોઈ પણ અદાલત કલમ ૧૩૮ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર કોઈપણ ગુનાની સંજ્ઞાન લેશે નહીં.

પ.૨ “ધારક” ની વિભાવના સદર અધિનિયમની કલમ ૮ માં છે જ્યારે “ચથાક્રમે ધારક” નો અર્થ સદર અધિનિયમ હેઠળ એક વિશેષ વિભાવના છે જેની કલમ ૯ માં વાત કરવામાં આવી છે. કલમ ૮ મુજબ, પ્રોમિસરી નોટ, ચેક વગેરેના ધારક એટલે પોતાના નામે તેનો કબજો મેળવવા અને તેના પક્ષકારો પાસેથી તેના પર લેણી રકમ મેળવવા અથવા વસૂલ કરવા માટે હકદાર કોઈપણ વ્યક્તિ. “ચથાક્રમે ધારક”, જેનો અર્થ વિવાદ સાથે સુસંગત છે, તેનો અર્થ એવી કોઈપણ વ્યક્તિ થાય છે કે જે અવેજ માટે પ્રોમિસરી નોટ, બિલ ઓફ એક્સચેન્જ અથવા ચેકની કબજેદાર બની હોય, જો તે બેરરને ચૂકવવાપાત્ર હોય અથવા ઓર્ડર મુજબ ચૂકવવાપાત્ર હોય તો તેમાં દર્શાવેલ રકમ ચૂકવવાપાત્ર બને તે પહેલાં તેના આદેશી અથવા શેરો મેળવનાર હોય, અને જે વ્યક્તિ પાસેથી તેણે પોતાનો હક

મેળવ્યો હોય તે વ્યક્તિના હકમાં કોઈ ખામી અસ્તિત્વમાં હતી તેવું માનવા માટે પૂરતું કારણ ન હોય.

૫.૩ “યથાક્રમે ધારક” ની વિભાવનાનું મુખ્ય ઘટક એ છે કે “યથાક્રમે ધારક” એ એવી વ્યક્તિ છે કે જે દસ્તાવેજ-ચેક વગેરેની કબજેદાર બને છે, અને જોગવાઈઓમાં ઉલ્લેખિત અન્ય શરતો સંતોષાતી રહેતી હોય તે જોતાં, તે અવેજ માટે આવી કબજેદાર બને છે અને તેનો કબજો મેળવે છે. આમ, માત્ર એટલું કહેવું યોગ્ય રહેશે નહીં કે પ્રોમિસરી નોટ અથવા ચેક અથવા બિલ ઓફ એક્સચેન્જનો દરેક કબજેદાર યથાક્રમે ધારક છે. સુસ્થાપિત બાબત એ છે કે તે એવી વ્યક્તિ હોવી જોઈએ કે જે અવેજ માટે દસ્તાવેજની કબજેદાર હોય. ચેકનો ધારક નહીં પરંતુ ચેકનો યથાક્રમે ધારક જ કાયદાકીય સક્ષમતા અને પરત થયેલા ચેકના આધારે કાનૂની કાર્યવાહી કરવા માટે કાયદામાં *locus standi* પ્રાપ્ત કરે છે.

૫.૪ જ્યારે સદર અધિનિયમમાં “યથાક્રમે ધારક” વ્યાખ્યાયિત થયેલ છે, ત્યારે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩ હેઠળ અથવા એન.આઈ. એક્ટ હેઠળ “ફરિયાદી” શબ્દ વ્યાખ્યાયિત નથી. એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૪૨ હેઠળ જે જરૂરી છે તે એ છે કે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદ આદેશી દ્વારા અથવા યથાક્રમે ધારક દ્વારા કરવામાં આવશે. સદર અધિનિયમની જોગવાઈઓ સ્પષ્ટ અને સુવિદિત કરે છે કે માત્ર આદેશી પોતે અથવા જ્યાં ચેક આદેશી દ્વારા કોઈપણ વ્યક્તિની તરફેણમાં શેરો કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં

યથાક્રમે ધારકની ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરનાર આવી વ્યક્તિ જ સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરી શકે છે.

૫.૫ સર્વોચ્ચ અદાલતે નેશનલ સ્મોલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ કોર્પોરેશન લિમિટેડ વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્લી એનસીટી) [(૨૦૦૯) ૧ એસસીસી ૪૦૭] માં કાયદાની સ્થિતિ આ મુજબ દર્શાવી હતી-“એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૪૨ જોગવાઈ કરે છે કે સંહિતામાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ હોવા છતાં, ચેકના આદેશી (અથવા જ્યાં તે અન્ય કોઈની તરફેણમાં શેરો કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં યથાક્રમે ધારક) દ્વારા લેખિતમાં કરવામાં આવેલી ફરિયાદ સિવાય કોઈ પણ અદાલત કલમ ૧૩૮ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર કોઈપણ ગુનાની સંજ્ઞાન લેશે નહીં.”

૫.૬ જ્યારે કાર્ગટક હાઇકોર્ટ **શ્રીમતી ભાગવા (ઉપર મુજબ)** માં એવો મત સ્વીકારે છે કે આદેશીનો બિનવિવાદિત વારસદાર સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદી બનવા માટે સક્ષમ થવા સારૂ આદેશીની જગ્યા લે છે, ત્યારે આ અદાલત આવા કથન સાથે આદરપૂર્વક અસંમતિ દર્શાવે છે. તે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૨ સાથે વાંચતા કલમ ૯ ની જોગવાઈઓની અવગણના કરે છે, અને બીજા શબ્દોમાં તેમાંથી સ્પષ્ટ થતી એ સ્થિતિની અવગણના કરે છે કે કાયદાની નજરમાં યથાક્રમે ધારકની ક્ષમતા ધરાવતી વ્યક્તિ જ ફરિયાદ ચાલુ રાખવા માટે સક્ષમ છે. માત્ર આદેશી અથવા યથાક્રમે ધારક દ્વારા દાખલ કરાયેલ ફરિયાદની સંજ્ઞાન લેવાની જ કાયદામાં પરવાનગી છે.

૫.૭ કર્ણાટક હાઈકોર્ટના મતથી તદ્દન વિપરીત મત, જે સાચું કાનૂની કથન છે, તે બોમ્બે હાઈકોર્ટ દ્વારા તારીખ ૨૫મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૦ ના રોજ નિર્ણિત ક્રિમિનલ રિટ પિટિશન નં. ૮૪૨/૨૦૦૯ વાળા વિષ્ણુપંત તે છબુરાવ ખૈરના પુત્ર વિરુદ્ધ કૈલાશ તે બલભીર મદનના પુત્ર ના કેસમાં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો. હાઈકોર્ટે અવલોકન કર્યું અને ઠરાવ્યું કે,

“ઉપરોક્ત કેસ કાયદો, ખાસ કરીને રોય જોસેફ ક્રીડો વિરુદ્ધ એસ.કે. તમિઝુદીન [૨૦૦૮(૨) એમ.એચ.એલ.જે. (ક્રિ.) ૧૧૮] ના કેસમાંના અવલોકનો દર્શાવે છે કે એકવાર ફરિયાદ દાખલ થઈ જાય અને ફરિયાદી-આદેશી અથવા ફરિયાદી-ચથાક્રમે ધારકની કેફિયત નોંધાઈ જાય, પછી તેનું અવસાન તેના કાયદેસરના વારસદારને ફરિયાદ આગળ ચલાવતા અટકાવશે નહીં.”

“જોકે, આપણે જોવું પડશે કે જો ચેકના આદેશી અથવા ચથાક્રમે ધારકનું તે પહેલાં અવસાન થાય તો શું સ્થિતિ થશે. જો આવા આદેશી અથવા ચથાક્રમે ધારકનું એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ દ્વારા જરૂરી નોટિસમાં દર્શાવેલ ચુકવણીના સમયની સમાપ્તિ પછી, પરંતુ ફરિયાદ દાખલ કરતા પહેલાં અવસાન થાય, તો પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થશે કે શું એકમાત્ર વારસદાર અથવા અન્ય વારસદારોની સત્તા ધરાવતો વારસદારો પૈકીનો એક વારસદાર એવા આધાર પર ફરિયાદ દાખલ કરી શકે અને કેફિયત આપી શકે કે ઉત્તરાધિકાર દ્વારા તે/તેઓ મૃતક આદેશી/ચથાક્રમે ધારકની જગ્યાએ

આવ્યા છે. બીજી પરિસ્થિતિ ત્યાં ઊભી થાય છે જ્યાં આદેશી/યથાક્રમે ધારકનું એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળની નોટિસમાં દર્શાવેલ ચુકવણીની મુદત પૂરી થાય તે પહેલાં અવસાન થાય, જેવો કેસ આપણી સમક્ષ છે. અહીં, મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે શું એકમાત્ર કાયદેસરનો પ્રતિનિધિ અથવા કાયદેસરના પ્રતિનિધિઓ પૈકીના એક હોવાનો દાવો કરતી વ્યક્તિ ચેક હેઠળ લેણી રકમની ચુકવણી પર લખનારને માન્ય મુક્તિ આપી શકે. જો નહીં, તો શું એવું કહી શકાય કે આવી વ્યક્તિને ચુકવણી ન કરીને, લખનાર ગુનો કરે છે. આ માટે કાયદાની સ્થિતિનું વિગતવાર વિશ્લેષણ જરૂરી છે.”

(ફકરો ૨૪)

૫.૭.૧ બોમ્બે હાઈકોર્ટે વધુમાં નોંધ્યું કે,

“એ નોંધી શકાય કે ચેક એક નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ છે અને મૂલ્યવાન જમીનગીરી પણ છે અને આમ તે મૃતકની જંગમ મિલકતનો એક ભાગ બને છે જે મૃતકના કાયદેસરના વારસદારો દ્વારા વારસામાં મેળવી શકાય છે અથવા ઉત્તરાધિકારમાં પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮ મુજબ, જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કોઈપણ દેવું અથવા અન્ય જવાબદારીની સંપૂર્ણ કે આંશિક પતાવટ માટે તે ખાતામાંથી અન્ય વ્યક્તિને નાણાંની કોઈપણ રકમની ચુકવણી કરવા માટે બેંકર પાસે તેના દ્વારા નિભાવવામાં આવતા ખાતા પર લખવામાં આવેલ કોઈપણ ચેક, બેંક

દ્વારા કાં તો તે ખાતામાં જમા રહેલી નાણાંની રકમ ચેક સ્વીકારવા માટે અપૂરતી હોવાના કારણે અથવા તે ખાતામાંથી ચૂકવવા માટે તે બેંક સાથે કરવામાં આવેલ કરાર દ્વારા નક્કી કરેલ રકમ કરતાં વધુ હોવાના કારણે વણચૂકવાયેલ પરત કરવામાં આવે, ત્યારે આવી વ્યક્તિએ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવામાં આવશે.

આદેશી પાસેથી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે તે સંબંધિત લખનારને ૧૫ દિવસની અંદર ચેક હેઠળની રકમ ચૂકવવાની માંગ કરતી નોટિસ જારી કરે અને જો નિર્ધારિત સમયની અંદર આવી રકમ ચૂકવવામાં ન આવે, તો ચેકના આદેશી અથવા યથાક્રમે ધારક એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૪૨ મુજબ ફરિયાદ દાખલ કરી શકે છે.”

(ફકરો ૨૬)

૫.૭.૨ સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૨ અને કલમ ૯ ની જોગવાઈ ધ્યાને લીધા પછી, બોમ્બે હાઈકોર્ટે ઠરાવ્યું કે,

“હાલના સામાવાળા-ફરિયાદી દસ્તાવેજમાં નામિત વ્યક્તિ નથી કે ન તો તેઓ એવી વ્યક્તિ છે કે જેમને અથવા જેમના આદેશથી દસ્તાવેજ દ્વારા નાણાં ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હોય. સ્વીકૃતપણે, સામાવાળા-ફરિયાદીની તરફેણમાં મૃતક આદેશી દ્વારા ચેક પર કોઈ શેરો કરવામાં આવ્યો નથી. તેથી, એવું નથી કે દસ્તાવેજ હેઠળની રકમ તેમને ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. યથાક્રમે ધારકને એવી વ્યક્તિ

તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે કે જે અવેજ માટે બેરર ચેક અથવા તેના આદેશી અથવા શેરો મેળવનારના કબજા માટે હકદાર હોય. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે મૃતક આદેશી-પિતાના કાયદેસરના પ્રતિનિધિ તરીકે, સામાવાળા-ફરિયાદી, તેમના મૃતક પિતા દ્વારા છોડી ગયેલ મૂલ્યવાન જામીનગીરી/જંગમ મિલકતના કબજા માટે તેમજ તેના હેઠળની રકમ મેળવવા અથવા વસૂલ કરવા માટે હકદાર છે. એ નિર્વિવાદ છે કે ફરિયાદી સદર ચેકમાં જણાવેલ રકમની વસૂલાત માટે નકારાયેલા ચેકના આધારે દીવાની દાવો દાખલ કરી શક્યા હોત. પ્રશ્ન એ છે કે શું સામાવાળા-ફરિયાદી કલમ ૧૪૨(એ) ના ચોક્કસ શબ્દોને ધ્યાનમાં રાખીને ફરિયાદ દાખલ કરી શક્યા હોત. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે સામાવાળા ફરિયાદી અવેજ માટે મિલકતના કબજેદાર બન્યા નથી, પરંતુ તે તેમના પિતા-આદેશીના અવસાનના કારણે બન્યા છે. તેઓ શેરો મેળવનાર પાછા નથી.”

(ફકરો ૨૭)

પ.૮ પી.કે. કોયા મોઈદીન વિરુદ્ધ જી. હરિહરન [૧૯૯૬ સી.આર.આઈ.એલ.જે. ૩૧૫૩] માં મદ્રાસ હાઈકોર્ટનો નિર્ણય આ અદાલત દ્વારા અહીં જે ઠરાવવામાં આવી રહ્યું છે તેને સમાન મત સ્વીકારે છે. **પી.કે. કોયા (ઉપર મુજબ)** માં, ચેક ફરિયાદીના પિતાના નામે લખવામાં આવ્યો હતો. પિતાના અવસાન પછી, ફરિયાદીએ પિતાના વસિયતનામાના એકિઝક્યુટર તરીકેની ક્ષમતાનો દાવો

કરીને, એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરી હતી. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યારે તેણે તેના પિતાને કોઈ અવેજ ચૂકવ્યો હોવાનું દર્શાવવા માટે કશું નહોતું, ત્યારે આવી વ્યક્તિને સદર અધિનિયમની કલમ ૯ હેઠળ 'ચથાકમે ધારક' કહી શકાય નહીં.

૬. વિષયપંત (ઉપર મુજબ) માં બોમ્બે હાઈકોર્ટ દ્વારા નિર્ધારિત કાયદો અત્યંત સાચો મત છે. હાલના સામાવાળા નં. ૨ વતી વિદ્વાન એડવોકેટની એ દલીલ કે સામાવાળા નં. ૨ પત્ની આપમેળે ફરિયાદ દાખલ કરવા માટે સક્ષમ થવા સારૂ કાયદામાં ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરશે, તે નિષ્ફળ નીવડે છે. આપું કથન સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૨ સાથે વાંચતા કલમ ૯ ની જોગવાઈની એરણ પર ટકી શકતું નથી.

૬.૧ કાનૂની અર્થમાં “ચથાકમે ધારક” બે મહત્વપૂર્ણ આવશ્યક તત્વો ધરાવે છે. સદર અધિનિયમની કલમ ૯ ના અર્થમાં ચથાકમે ધારક બનવા માટે વ્યક્તિ પ્રોમિસરી નોટ, બિલ ઓફ એક્સચેન્જ અથવા ચેકનો કબજો ધરાવતી હોવી જોઈએ, જેમ કે વર્તમાન કેસમાં છે; તે જ સમયે, માત્ર ચેક વગેરેના કબજેદાર બનવું પૂરતું નથી. દસ્તાવેજના કબજેદાર બનવા માટે વ્યક્તિ અવેજ માટે હોવી જરૂરી છે. “ચથાકમે ધારક” ની કાનૂની ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરવા માટેનું અનિવાર્ય ઘટક એ છે કે દસ્તાવેજનો કબજો ધરાવતી વ્યક્તિ, કોઈ અવેજ માટે કબજો ધરાવતી હોવી જોઈએ.

૬.૨ તેથી, તાર્કિક રીતે એ ફલિત થાય છે કે માત્ર આદેશીના વારસદાર હોવાથી, ભલે દસ્તાવેજનો કબજો ધરાવતા હોય, તે આવા વારસદાર અથવા વસિયતદારને એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૯ ના અર્થમાં આપમેળે 'ચથાક્રમે ધારક' બનાવશે નહીં. ચથાક્રમે ધારકની વિભાવના આવી સ્થિતિને માન્યતા આપતી નથી, ઉપરાંત અવેજ માટે કબજેદાર હોવાનું ઘટક અસ્તિત્વમાં હોવું જોઈએ. સામાવાળા નં. ૨ પત્ની, આવા ઘટક-ક્ષમતાના અભાવે, સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદી બનવા માટે કાયદામાં *locus standi* નો દાવો કરી શકતા નથી.

૬.૩ વારસદાર અથવા વસિયતદાર તરીકેની દાવો કરાયેલ ક્ષમતા અથવા વારસાનો અધિકાર પોતે દસ્તાવેજનો કબજો ધરાવનાર વ્યક્તિને એન.આઈ. એક્ટ હેઠળ 'ચથાક્રમે ધારક' તરીકેની ક્ષમતા આકર્ષિત કે પ્રદાન કરશે નહીં. તેથી આદેશીના અવસાન પર, તેના વારસદાર કે વસિયતદાર માત્ર એટલા માટે કે તેઓ વારસદાર અથવા સંબંધી અથવા વસિયતદાર છે, મૃતક આદેશીની જગ્યા લેતા નથી. આવી વ્યક્તિ જ્યાં સુધી દસ્તાવેજનો કબજો ધરાવતી ન હોય અને જ્યાં સુધી આવો કબજો અવેજ માટે ન હોય, ત્યાં સુધી પોતાની જાતને કાયદેસરના વારસદાર તરીકે રજૂ કરીને ફરિયાદ દાખલ કરી શકતી નથી.

૬.૪ આમ સામાવાળા નં. ૨-પત્ની માત્ર પોતે પત્ની હોવાના કારણસર અથવા નાણાં મેળવવા માટે પતિના વારસદાર હોવાના કારણસર સદર અધિનિયમની કલમ ૯ ના અર્થમાં “ચથાક્રમે ધારક” ગણી શકાય નહીં. એન.આઈ. એક્ટ હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરવા માટે હકદાર વ્યક્તિ તરીકે કાયદામાં તેમના માટે કોઈ *locus*

standi ની કલ્પના કરી શકાય નહીં. જો તેઓ વારસદાર તરીકેની ક્ષમતામાં ચેકની રકમ પર કોઈપણ હકનો દાવો કરી રહ્યા હોય, તો તેમનો ઉપાય દીવાની કાયદામાં રહેશે. જોકે એન.આઈ. એક્ટ હેઠળ તેમના કહેવાથી કરાયેલી ફરિયાદ ટકી શકે નહીં, કારણ કે તેમની પાસે એન.આઈ. એક્ટ હેઠળ ફરિયાદી બનવા માટે કોઈ *locus standi* નથી.

૭. ઉપરોક્ત કારણો અને ચર્ચાના આધારે, વિજ્ઞાન અધિક મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ, પાલનપુરની અદાલત સમક્ષ પેવિંગ ક્રિમિનલ કેસ નં. ૫૩૨૭/૨૦૧૨ અને સદર અદાલત દ્વારા જારી કરાયેલ તારીખ ૧૨મી ઓક્ટોબર, ૨૦૧૨ નો આનુષંગિક પ્રોસેસ આથી રદબાતલ કરવામાં આવે છે.

રૂલ આખરી કરવામાં આવે છે.

(એન.વી. અંજારિયા, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and

official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.